

Дослідження та збереження матеріальної спадщини в умовах війни: діяльність кафедри археології та музеєзнавства КНУ імені Тараса Шевченка

Павло Шидловський

Канд.іст. наук, доцент, завідувач кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська 60, Київ – 01033. ORCID: 0000-0001-6771-812X, e-mail: prehist@knu.ua

Софія Сивук

Магістрант кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська 60, Київ, 01033, Україна. Лаборант відділу археології ранніх слов'ян Інституту археології НАН України, пр-т Володимира Івасюка, 12, Київ – 04210. ORCID: 0009-0001-2945-3623, e-mail: sofiasyvuk@gmail.com

У вступній статті представлено діяльність кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка в умовах російсько-української війни, спрямовану на дослідження, документування та збереження матеріальної культурної спадщини. В умовах масштабних втрат культурних цінностей через бойові дії, окупацію та мародерство кафедра зосереджує свої зусилля на трьох головних напрямках: археологічних польових та лабораторних дослідженнях, моніторингу руйнацій об'єктів спадщини та цифровій фіксації артефактів і культурних ландшафтів.

Ключові слова: матеріальна спадщина, матеріальна культура, збереження пам'яток, археологічний моніторинг, публікація археологічних матеріалів, музейні колекції.

Шановні колеги та друзі!

Вже третій номер нашого щорічника виходить в умовах жорстокої війни. Попри блекаути, ракетні обстріли та постійні повітряні тривоги, ми маємо змогу представити черговий том, на сторінках якого зібрано результати новітніх досліджень давніх культур України та світу, а також розглянуто актуальні питання розвитку археологічної, музейної та пам'яткоохоронної сфер.

Поточний випуск присвячено дослідженню матеріальної культури — від первісних часів до доби модерну. Йдеться про пам'ятки, предмети та музейні колекції, значення яких сьогодні набуває особливої актуальності. В умовах збройної агресії російської федерації та окупації частини території України спостерігається масштабна втрата об'єктів культурної спадщини — як унаслідок бойових дій, так і через систематичні грабунки музеїв, руйнування археологічних пам'яток і нищення культурних ландшафтів при спорудженні воєнних об'єктів та фортифікацій. Саме тому матеріальна спадщина у всіх її проявах — від рухомих предметів та окремих пам'яток до природно-антропогенних ландшафтів — перебуває у фокусі діяльності численних громадських, наукових та освітніх ініціатив, спрямованих на її збереження під час збройної агресії (Ivanysko, Kazakevych, Shydlovskiy 2024). Матеріальні об'єкти — рухомі та нерухомі цінності, пам'ятки, колекції, архітектурні споруди, згідно *Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту* (Гаазька конвенція, 14 травня 1954 року), розглядаються в якості культурних цінностей, до яких держави-учасниці зобов'язані виявляти повагу під час воєнних конфліктів.

Особливе місце у структурі культурного надбання посідає археологічна спадщина, що має спеціальний статус згідно з міжнародним і національним законодавством. Археологічні об'єкти є безпосередніми свідками давніх епох, відображають варіативність людської культури та становлять частину спільної спадщини

людства. Водночас саме археологічні пам'ятки є найбільш уразливими під час воєн і катастроф: культурні шари невідновлювані, а інформація, втрачена внаслідок їхнього руйнування, зникає безповоротно. Культурний шар будь-якої археологічної пам'ятки є унікальним свідченням взаємодії людини з природним середовищем, відображаючи послідовність змін геологічних горизонтів під впливом антропогенної діяльності. Її руйнація призводить до втрати найважливішого елементу подальших реконструкцій — контексту, тобто взаєморозташування та взаємодії природних і штучних компонентів археологічного комплексу.

Публікація матеріалів, присвячених історії матеріальної культури країни, що воює, є цілком закономірною та необхідною. Вона не лише сприяє фіксації й збереженню опублікованих колекцій, але й підвищує суспільну цінність цих об'єктів у сучасному контексті. Особливого значення такі публікації набувають для археологічних матеріалів із територій, що перебувають під окупацією або де тривають бойові дії. Ці регіони зазнають глибоких трансформацій через руйнування, грабунки, мілітаризацію культурного простору та забруднення природного середовища. Представлення таких матеріалів у науковому обігу привертає увагу до фактів знищення культурних ландшафтів і водночас засвідчує різноманіття спадщини, що опинилася під загрозою втрати.

Серед численних громадських і наукових ініціатив, спрямованих на вивчення та збереження матеріальної спадщини, важливе місце посідає діяльність Кафедри археології та музеєзнавства, Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Центру палеоетнологічних досліджень. Їхня робота охоплює широкий спектр напрямів — від безпосередніх польових досліджень археологічних об'єктів до участі у формуванні законодавчих ініціатив і представлення української матеріальної спадщини на міжнародному рівні.

Польові дослідження кафедри традиційно становлять основу для проведення літніх практик студентів різних закладів вищої освіти. Під час цих практик здобувачі освіти мають можливість ознайомитися з сучасними відкриттями вітчизняної археології, опанувати методику польових робіт та взяти участь у наукових проєктах. Упродовж останніх років окремі експедиції кафедри перетворилися на повноцінні польові школи, у межах яких формується нове покоління дослідників археологічної спадщини України.

Саме такого формату набула Межиріцька експедиція, у межах якої здійснюються не лише систематичні розкопки відомого верхньопалеолітичного поселення мисливців на мамонтів, але й активні розвідкові роботи, спрямовані на виявлення пам'яток доби первісності в регіоні. Серед найвагоміших результатів останніх років — відкриття низки пам'яток доби бронзи, кількох трипільських поселень та неолітичних стоянок. Частина з них зберегла культурний шар, що визначає їх перспективність для подальших стаціонарних досліджень (Цвіркун та ін. 2022; Шидловський, Гладких 2024).

У межах експедиції сформовано кілька дослідницьких загонів, у яких проходять фахову підготовку та проводять дослідження молоді археологи — М. Чимири́с, А. Дерга́й, А. Гуса́к, К. Шарапова. Водночас інша група молодих науковців — Т. Лозниця, О. Іванова, Л. Єрєденко, Б. Фесенко — забезпечує тривимірну фіксацію стратиграфії та розкритих археологічних шарів на досліджуваних пам'ятках.

Розкопки Межиріцької палеолітичної стоянки стали дійсним випробувальним майданчиком для апробації та верифікації низки природничих та цифрових методів дослідження. Добра збереженість органічних матеріалів забезпечує регулярне застосування археозоологічного аналізу складу фауністичних решток в об'єктах пам'ятки та радіовуглецевого аналізу матеріалів з різних шарів та різних об'єктів

комплексу (Шидловський, Цвіркун, Чимири́с 2023; Chu, Shydlovskiy, Maier 2025). Важливою складовою наукового дослідження пам'ятки та процесу навчання студентів є розробка та опанування методами тривимірної фіксації культурних шарів та археологічних об'єктів стоянки. Застосування тахеометричної зйомки для фіксації розташування кожної знахідки, створення бази даних, переведення даних у тривимірний формат відбувається паралельно з фотофіксацією та фотограмметрією окремих ділянок культурних шарів та різних об'єктів пам'ятки (Рис. 1).

Рис. 1. Межиріч, 2025. Навчання тахеометричної зйомки під час археологічної практики.

Fig. 1. Mezhyrich, 2025. Training in total station surveying during archaeological field practice.

Формування на базі Межиріцької експедиції своєрідного дослідницького центру, який об'єднав зусилля фахівців із вивчення археологічної спадщини, стало можливим завдяки підтримці міжнародного проєкту «Українська історія — глобальна ініціатива (UHGI)» (<https://youtu.be/3XAKJthbUzM?si=sq3Cd0N1habQDKhA>).

Значний внесок у розвиток кафедральних досліджень зробили проф. Р. Терпиловський, доц. Є. Синиця, асистенти Я. Володарець-Урбанович, М. Кублій, фахівець Т. Лозниця, які здійснюють польові та лабораторні дослідження пам'яток раннього середньовіччя. Серед об'єктів, де проводилися роботи — Ходосівський

археологічний комплекс і поселення Софіївська Борщагівка (Київська обл.), Пастирське городище (Черкаська обл.), Меджибізький замок (Хмельницька обл.), Комарівське поселення (Чернівецька обл.).

Комарівська експедиція Інституту археології НАН України — це ще одна експедиція що проводиться за участю кафедри і яка претендує на право бути потужною польовою школою, в рамках якої відбувається навчання майбутніх археологів.

З 2024 р. в рамках діяльності цієї експедиції студенти кафедри мали можливість долучитися до реалізації спільного польсько-українського науково-освітнього проекту *Польсько-українська літня школа «Спільна спадщина»* (Polsko-ukraińska szkoła letnia “Wspólne Dziedzictwo”). Проект реалізується у тісній співпраці з Інститутом археології НАН України та Лабораторією археології Східної Європи Варшавського університету. У ньому беруть участь представники чотирьох українських університетів, серед яких і КНУ імені Тараса Шевченка. Від кафедри наукове керівництво проектом здійснює Є. Си́ниця (Рис. 2).

Комарівська експедиція Інституту археології НАН України під керівництвом Олега Петраускаса досліджує куш пам'яток пізньоримського часу, серед яких слід назвати поселення Комарів, Бузовиця 1 та могильник Комарів 1. Комарівське поселення інтерпретується в якості виробничої факторії варварської Європи, Бузовиця 1 є залишками адміністративного центру, а Комарів 1 — могильник черняхівської культури синхронний до поселень. Неординарність археологічних об'єктів зумовила підвищений інтерес до пам'ятки серед професійної спільноти та студентів.

Програма літньої школи у 2024 р. передбачала три послідовні етапи. Перший етап мав теоретичний характер і складався з циклу лекцій, прочитаних українськими та польськими

Рис. 2. Комарів, 2024. Участь студентів кафедри в польових дослідженнях в рамках Комарівської експедиції.

Fig. 2. Komariv, 2024. Participation of the department's students in field research within the framework of the Komariv Expedition.

дослідниками. Другий етап був практичним і включав польові археологічні дослідження пам'яток Комарів та Комарів 1, камеральну обробку матеріалу, екскурсії історико-культурними об'єктами північної Бессарабії, а також проведення низки фахових лекцій. Третій етап був присвячений узагальненню результатів попередніх етапів, підготовці та виголошенню доповідей учасниками школи, присвячених підсумкам її роботи. Загалом, участь у роботі літньої школи сприяла фаховому зростанню наших студентів, розширенню їхнього наукового кругозору та отриманню нового практичного досвіду. (<https://surli.cc/uxxhtt>). У 2025 р. вихованці кафедри вдруге доєдналися до діяльності експедиції вже в якості її співробітників та волонтерів. Щиро сподіваємося, що

в наступні роки це партнерство матиме своє успішне продовження (<https://surli.cc/mpivxb/>, <https://surli.cc/szxexp>, <https://surli.cc/gxeynb>).

На базі Меджибізького комплексу в межах науково-дослідного проекту Terra Amadociae реалізуються не лише археологічні практики, а й освітні семінари для молодих дослідників — «Меджибіж археологічний: на розсоші віків і століть», спрямовані на розвиток фахових компетентностей у сфері археології та культурної спадщини.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України важливою складовою діяльності Кафедри археології та музеєзнавства та Центру палеоетнологічних досліджень стало проведення моніторингових досліджень, спрямованих на оцінку масштабів втрат об'єктів культурної спадщини внаслідок війни. З ініціативи співробітників кафедри було створено Групу моніторингу археологічних ландшафтів, до якої приєдналися представники низки наукових і громадських організацій (Буйських, Шидловський, Івакін 2023).

У центрі уваги Групи опинилося виявлення фактів руйнації археологічних об'єктів, оскільки офіційні органи охорони пам'яток та більшість громадських ініціатив зосереджувалися переважно на фіксації втрат видимих об'єктів культурної спадщини — архітектурних пам'яток, релігійних споруд і музейних колекцій. Натомість для документування пошкоджень археологічних територій, зокрема культурних шарів, що не мають зовнішніх візуальних проявів, було необхідне об'єднання зусиль фахових археологів, здатних здійснювати експертну оцінку ступеня руйнування таких «непроявлених» об'єктів.

Вже з перших місяців діяльності Групи стало очевидним, що пряме застосування міжнародних методик моніторингу, напрацьованих у ході робіт в Іраку та Афганістані, є малоефективним

у специфічних умовах російсько-української війни. Якщо у напівпустельних регіонах Близького Сходу руйнування об'єктів легко фіксується за допомогою аеро- та супутникових знімків, то в умовах лісових та лісостепових ландшафтів України і швидкої сезонної вегетації рослинності такі методи є недостатніми, а доступ до даних практично відсутній. Тому ключовим інструментом досліджень стала польова фіксація on site, безпосередньо на місцях пошкоджень. Співробітники та студенти кафедри взяли активну участь у документуванні руйнувань пам'яток навколо Києва та на звільнених територіях Київської та Чернігівської областей, що стало можливим завдяки їхній доступності й відносній віддаленості від лінії фронту (Shydlovskiy, Telizhenko, Ivakin 2022, 2023).

Моніторингова діяльність кафедри набула міжнародного виміру через співпрацю з іноземними науковими інституціями та дослідниками. Зокрема, ініціативи з фіксації пошкоджень і поширення результатів досліджень реалізовувалися у межах проекту “Archaeological Landscapes Monitoring — Presentation of Activities and Results” за підтримки Goethe-Institut. Результати цієї діяльності було оприлюднено у спеціалізованій збірці праць «Культурна спадщина та війна: виклики і рішення» (Шидловський, Іванова 2023).

Важливою складовою діяльності стала співпраця з Університетом Нотр-Дам (США), зокрема з професорами Яном Куйтом та Вільямом Донарумою, які здійснювали детальну фото- та відеофіксацію пошкоджених археологічних ландшафтів і окремих об'єктів культурної спадщини (Рис. 3).

Дослідження, проведені спільно з моніторинговими групами Інституту археології НАН України, фокусувалися насамперед на видимих археологічних об'єктах — городищах, валах, курганних могильниках. Було задокументовано руйнування на давньоруських пам'ятках:

Рис. 3. Фотограмметрія археологічних артефактів.

Fig. 3. Photogrammetry of archaeological artefacts.

Тумащ (Нові Безрадиці), Білгород Київський (с. Білогородка), Макарівське городище (сmt Макарів), Вишгород, Остерське городище, давньоруський могильник Болдині гори (Чернігів), а також на валах Ходосівського скіфського городища. Паралельно фіксувалися пошкодження пам'яток архітектури у Житомирській та Чернігівській областях, зокрема: дерев'яної церкви XIX ст. у с. В'язівка (Коростенський р-н), залишків фундаментів Юр'євої божниці XI ст. у м. Остер, цегляної церкви початку XX ст. у с. Лукашівка (Іванівська громада), будинків культури у сс. Іванівка, Лукашівка та Ягідне (Чернігівська обл.) (Shydlovskiy, Kuijt, Skorokhod et al. 2023; Kuijt, Shydlovskiy, Donaruma 2024) (Рис. 4).

Польові дослідження супроводжувалися записом усних свідчень місцевих мешканців про події окупації та знищення культових споруд.

Ці матеріали були використані у короткометражних фільмах, створених для міжнародної аудиторії на каналі *Witness in the Film*, авторами яких виступили професори Ян Куйт і Вільям Донарума. Ці дослідники Нотр-Дамського університету неодноразово відвідували КНУ імені Тараса Шевченка з лекціями, присвяченими тематиці збереження культурної спадщини та стійкості в умовах війни. Як зазначають дослідники, їхньою місією є «зробити видимими, показати світові ті руйнування, які спричиняє ця жахлива війна» (<https://knu.ua/en/news/12952>).

9 квітня 2025 року на історичному факультеті КНУ відбулася наукова дискусія *“Ukrainian Culture and Heritage at Risk: International and Ukrainian Perspectives”*, організована Кафедрою археології та музеєзнавства спільно

Рис. 4. С. Лукашівка Чернігівської обл., 2025. Зйомка Вознесенської церкви поч. XX ст., пошкодженої внаслідок воєнних дій.

Fig. 4. Lukashivka village, Chernihiv Region, 2025. Survey of the early 20th-century Church of the Ascension damaged as a result of military actions.

з Інститутом археології НАН України (С. Теліженко, І. Зоценко), НаУКМА (О. Іванова) та професорами Університету Нотр-Дам (<https://knu.ua/en/news/13578>). Під час заходу було представлено результати моніторингових робіт та обговорено міжнародні підходи до захисту культурної спадщини в умовах війни (<https://surli.cc/lorxue>, <https://surli.cc/tibwyr>). За активну позицію та значний внесок у поширення правди про Україну у світі професору антропології Яну Куйту рішенням Вченої ради КНУ імені Тараса Шевченка від 6 жовтня 2025 року було присвоєно звання «Почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка».

З часу започаткування діяльності Групи моніторингу археологічних ландшафтів, діяльність по моніторингу стану археологічних об'єктів

масштабувалась, розширила географію робіт, сформувались регіональні осередки для фіксації пошкоджень пам'яток. Співробітники та студенти кафедри археології та музеєзнавства беруть активну участь у рятівних і консерваційних роботах на пам'ятках національного значення — Остерському городищі та Білгороді Київському.

Моніторингові місії стали підґрунтям для виконання проекту МОН України «Матеріальні й духовні втрати населення Українського Полісся внаслідок російсько-української війни та їх подолання», започаткованого у 2025 році (виконавець — КНУ імені Тараса Шевченка). Метою проекту є виявлення, характеристика й оцінка матеріальних і духовних втрат населення поліських районів Житомирської, Київської та Чернігівської областей, спричинених війною, а також розробка заходів, спрямованих на їх подолання (Трачук та ін. 2025).

Матеріали, отримані під час польових досліджень та моніторингових місій, суттєво поповнили музейні фонди, передусім Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, який нині є одним із центрів упровадження інноваційних методів дослідження археологічних колекцій. Одним із ключових напрямів діяльності музею є біоархеологічні дослідження антропологічних колекцій доби бронзи — раннього залізного віку, що здійснюються із застосуванням методів фізичної антропології, остеодонтоскопії та палеогенетики (К. Шарапова). Палеогенетичні аналізи давньої ДНК проводяться у співпраці з лабораторією Lazzaro Spallanzani відділення біології та біотехнології Університету Павії (Італія). У межах проекту «Українська історія — глобальна ініціатива (UNGI)» здійснено відбір зразків із пам'яток доби первісності для проведення радіовуглецевого та палеогенетичного аналізів у європейських лабораторіях.

Кафедра археології та музеєзнавства спільно з Археологічним музеєм КНУ імені Тараса

Шевченка активно розвивають цифрові підходи до збереження та документування археологічної спадщини, що набуває особливого значення в умовах повномасштабної війни. Діджиталізація об'єктів культурної спадщини забезпечує довготривале збереження наукової інформації в електронному форматі та робить її доступною міжнародній спільноті (Рис. 5).

Рис. 5. Фотограмметрія археологічних артефактів.

Fig. 5. Photogrammetry of archaeological artefacts.

З 2022 року на кафедрі проводиться апробація різних методів оцифрування колекцій Археологічного музею. Співробітники кафедри долучилися до міжнародної ініціативи “3D History for Ukraine”, спрямованої на збереження археологічної спадщини шляхом 3D-сканування (П. Шидловський, І. Чечуліна). Проєкт реалізувався у форматі онлайн-презентацій із залученням міжнародної аудиторії та збором коштів на придбання першого в Україні високоточного 3D лазерного сканера, повністю орієнтованого на археологічні дослідження (Про проєкт: <https://surli.cc/hehonl>, <https://surli.cc/gverzo>).

У 2023–2024 роках у партнерстві з громадськими організаціями Archais та CyArk на базі Ягеллонського університету (Краків) відбулися

навчальні курси для студентів, аспірантів та співробітників кафедри, присвячені створенню 3D-моделей, підготовці результатів до публікації та дата-менеджменту. Ці заходи проходили в межах програми “Ukrainian Heritage Digitization and Dissemination Initiative” (UHDDI), яка є частиною ширшого проєкту *Preserving Ukrainian Legacy Initiative*, що реалізується за програми підтримки Посольського фонду США “Ukraine Cultural Heritage Response” (<https://surli.cc/csnfbj>). У межах програм Німецького археологічного інституту (DAI, <https://surli.cc/pszokp>) та UHDDI здійснено оцифрування частини фондів Археологічного музею КНУ, зокрема колекцій предметів доби первісності (палеоліт — доба бронзи), які було викладено у відкритому доступі (<https://surli.cc/piwipy>).

Окрім археологічних артефактів, ведуться роботи з 3D-сканування та моделювання об'єктів культурної спадщини, серед яких — залишки четвертого житла Межирицької стоянки та культурні шари пам'яток доби каменю (<https://skfb.ly/pyAQX>, <https://skfb.ly/pBLZv>). (Рис. 6)

У 2025 році розпочався проєкт Erasmus+: Cooperation Partnerships in Higher Education (ID KA220-HED-FDAA99B4) “AI-enabled Citizen Participation in University-driven Ukrainian Cultural Heritage Safeguarding (AISTER)”. Київський національний університет імені Тараса Шевченка є одним із членів консорціуму, до складу якого входять Університет Люксембургу, Ризький університет, а також міжнародні організації Web2Learn і Stichting EUROPEANA (<https://surli.cc/cglujv>).

Окрім основної групи виконавців з історичного факультету, до проєкту долучилися представники факультету кібернетики (А. Коновалов) та факультету журналістики (Ю. Шафarenко). Серед учасників від Кафедри та

Рис. 6. С. Межиріч Черкаської обл., 2025. Фотограмметрична зйомка культурних шарів верхньопалеолітичної стоянки.

Fig. 6. Mezhyrich village, Cherkasy Region, 2025. Photogrammetric recording of the anthropogenic layers of an Upper Palaeolithic site.

Музею — П. Шидловський, С. Іванисько, Є. Сіниця, К. Третьак, Л. Самойленко, Т. Лозниця. Мета проекту — розширення спроможностей європейських закладів вищої освіти у сфері штучного інтелекту (AI) та громадської участі для забезпечення збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій. Специфічні завдання AISTER: сприяти міждисциплінарній взаємодії між комп'ютерними науками, дослідженнями культурної спадщини та соціальними науками, стимулюючи інновації у методах викладання й навчання в університетському середовищі; посилити співпрацю між академічними установами та органами формування політики ЄС і України у сфері застосування AI та громадської участі для збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій (<https://www.facebook.com/share/p/1BbwztRM5k/>).

AISTER зорієнтований на розширення підходів до використання технологій AI під час кризових ситуацій, забезпечення збереження культурних цінностей для майбутніх поколінь та підвищення стійкості українського культурного сектору в умовах триваючої війни. Серед практичних цілей — розробка алгоритмів застосування штучного інтелекту для узагальнення, типологізації та картографування даних щодо об'єктів культурної спадщини, пошкоджених війною, а також підвищення рівня громадської участі в їх збереженні (<https://knu.ua/news/13811>). Спираючись на основні цінності Європейського Союзу, закріплені в статті 2 Лісабонського договору (2016) та Хартії основоположних прав ЄС (2012), AISTER приділяє особливу увагу інтеграції принципів людської гідності, прав людини та демократії у освітні

активності для студентів і співробітників закладів вищої освіти.

Під час навчальних курсів і практик студенти кафедри опановують сучасні методи фіксації та дослідження об'єктів культурної спадщини, зокрема лазерну тахеометричну зйомку, 3D-фіксацію археологічного матеріалу, сканування та моделювання музейних предметів. У березні 2025 року історичний факультет та кафедра археології і музеєзнавства стали організаторами спеціалізованого курсу із захисту культурної спадщини для військових фахівців.

Центр палеоетнологічних досліджень долучився до реалізації міжнародного проекту «Українська історія — глобальна ініціатива» (Ukrainian History Global Initiative, UHGI), очолюваного професором Тімоті Снайдером, у межах дослідницької капсули «Преісторія: Людина в мінливому середовищі плейстоцену». Метою програми є формування науково обґрунтованого та водночас доступного уявлення про глибоку історію території сучасної України та народів, що її населяли. Серед учасників — аспіранти та молоді дослідники первісної археології: А. Дергай, Д. Дудник, А. Дяченко, Д. Желага, О. Іванова, М. Чимирис, К. Шарапова.

У межах проекту здійснюються польові дослідження пам'яток кам'яної доби, камеральна обробка матеріалів, а також лабораторні аналізи, включно з радіовуглецевим датуванням та палеогенетичними дослідженнями органічних зразків у лабораторіях Берна, Цюриха та Кіля.

Під час міжнародної конференції UHGI «Раннє життя на Землі та раннє людство на землях України» (Київ, 9–11 вересня 2025 р.) П. Шидловський представив діяльність кафедри та Центру в сфері дослідження пам'яток первісності в Україні (<https://www.facebook.com/share/p/15cqGEixyj/>, <https://www.facebook.com/share/p/19pVHLY6Ao/>).

Важливим напрямком сучасної діяльності кафедри є участь у реєстрації об'єктів матеріальної спадщини України в умовах триваючих викликів воєнного часу. Особливу увагу приділено роботі з ідентифікації та постановки об'єктів культурної спадщини на державний облік. Співробітники кафедри К. О. Третяк та П. С. Шидловський беруть участь у регулярних засіданнях Експертної комісії з питань обліку культурної спадщини при Міністерстві культури та стратегічних комунікацій України. Кафедра долучилася до створення єдиного стандартизованого інструменту — анкети для фіксації стану археологічних пам'яток та визначення рівня їхнього пошкодження. Це завдання реалізується в межах програми ЮНЕСКО «Збереження культурної спадщини в Україні: посилення моніторингу, реагування на надзвичайні ситуації та підвищення готовності на пошкоджених культурних і природних об'єктах спадщини». Важливою складовою експертної діяльності співробітників кафедри стало також долучення до парламентських обговорень законодавчих ініціатив у сфері охорони культурної спадщини. Зокрема, вони брали участь в обговоренні законопроекту №12309 у Комітеті Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики. Цей документ — «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями» (реєстр. №12309 від 12.12.2024) — має на меті імплементацію положень Нікосійської конвенції в українське законодавство.

Потужним напрямом діяльності співробітників кафедри археології та музеєзнавства є науково-публікаційна робота, спрямована на дослідження, осмислення та популяризацію втрачених об'єктів архітектурної спадщини. У цьому контексті слід відзначити вихід двох фундаментальних монографій К. Третяка — «Фантоми історичних ансамблів Києва» (2025) та «Уламки Києва» (2025). Обидва видання становлять вагомий внесок у вивчення

трансформацій міського простору та збереження історико-архітектурного образу столиці.

Матеріальна спадщина є невід’ємним джерелом пізнання минулого людства — розвитку технологій, соціальних структур, світоглядних уявлень і взаємодії людини з природним середовищем. Вона формує основу історичної пам’яті, виступає об’єктом наукового дослідження, а також потребує збереження, осмислення та переосмислення відповідно до сучасних методологічних підходів. Багаторічні дослідження матеріальної спадщини давніх суспільств на теренах України дали можливість узагальнити та видати результати у вигляді низки колективних монографій та підручників. Так, викладачі кафедри (Є. Синиця, Я. Володарець-Урбанович, М. Кублій) взяли участь у публікації наукового видання «Імперії та варавари» (Скиба 2024). Є. Синиця виступив співавтором монументальної колективної монографії «Український Мультифронтир», що пропонує новий погляд на українську історію (Громенко 2024), двох посібників з історії для школярів «Мала часострічка», «Велика часострічка» (Глодзь 2024) та освітнього видання «Навігатор з історії України» видавничо-освітнього проекту «Портал» (Цеунов, Синиця, Качур 2025).

Якщо попередні випуски нашого щорічника були присвячені питанням моніторингу втрат культурної спадщини в умовах війни (Шидловський, Іванова 2023) та методам дослідження і фіксації об’єктів культурної спадщини (Шидловський, Дяченко 2024), то нинішній том «*Матеріальна спадщина давніх епох: підходи, контексти, інтерпретації*» зосереджується на окремих артефактах, пам’ятках і колекціях, що становлять значний науковий інтерес, однак досі не отримали належного висвітлення в академічній літературі. Збірник об’єднує результати досліджень, що охоплюють широкий хронологічний діапазон та репрезентують різні напрями вивчення матеріальних джерел. Його статті відображають як польові відкриття

та аналітичні спостереження, так і теоретичні узагальнення, спрямовані на осмислення закономірностей розвитку матеріальної культури.

Особливу увагу приділено критичному переосмисленню попередніх досліджень ХХ ст. — зокрема, методам реконструкції давніх технологій, соціальних практик і ритуалів. Представлені у збірнику праці демонструють різноманіття наукових підходів до інтерпретації археологічних комплексів, їхнього просторового, культурного та символічного контексту. Тематика статей охоплює широкий спектр проблем — від виробничих традицій верхньопалеолітичних спільнот і поховальної обрядовості доби бронзи до питань античної та середньовічної матеріальної культури, історії музейних зібрань і сучасного стану археологічної науки. Така структура дозволяє представити багатовимірну картину сучасних досліджень давньої спадщини в Україні.

Основну змістову частину збірника відкривають статті, присвячені аналізу археологічних матеріалів із досліджень пам’яток доби первісності, проведених у 1950–1980-х роках. Першою у цьому розділі представлено працю **Д. Дудник**, виконану в межах стипендіальної програми Німецького археологічного інституту (DAI) у рамках проекту “Documenting, Recording and Saving Ukrainian Archaeological Heritage”. У статті розглядаються типологічні, технологічні та функціональні особливості окремої категорії крем’яних знарядь Мізинської стоянки — різців (Дудник 2025).

Важливим блоком збірника є публікації археологічних матеріалів, що походять із прифронтових та тимчасово окупованих територій. Цій тематиці присвячено три наступні статті, об’єднані спільним предметом розгляду — поховальними пам’ятками степової частини України. Зокрема, стаття **Г. Євдокимова, Н. Данилко та С. Пустовалова** (Євдокимов, Данилко, Пустовалов 2025) присвячена публікації матеріалів з розкопок курганів поблизу

с. Миролубівка Херсонської області, проведених Г. Л. Євдокимовим у 1960-х роках. Геннадій Леонідович Євдокимов (1947–2001) — випускник кафедри археології Київського університету, знаний дослідник культур енеоліту, бронзової доби та раннього залізного віку, автор концепції виділення ранньокатакомбного типу пам'яток у Нижній Наддніпрянщині та тричленної періодизації катакомбних поховань Надчорномор'я. Наступна стаття **С. Пустовалова та Н. Данилко** присвячена публікації матеріалів досліджень двох курганів на території нині окупованого Скадовського району. Детальний аналіз 25 поховань дозволяє розкрити окремі аспекти матеріальної культури бронзової доби Присивашся, а також є цінним джерелом для вивчення культурної спадщини та ландшафтів, що зазнали суттєвих трансформацій унаслідок війни та окупації (Пустовалов, Данилко 2025).

Статтю **А. П. Дубяги** присвячено порівняльному аналізу поховальної обрядовості донецької та середньодонської катакомбних культур. Дослідження розвиває й уточнює концептуальні положення, запропоновані класиком вивчення катакомбних старожитностей С. Н. Братченком (Дубяга 2025). Завершує розділ первісної археології публікація **А. С. Дергая та О. О. Макодзеби**, у якій представлено матеріали з поселення середньодніпровської культури Ісковщина, розкопаного М. М. Бондарем у 1960–1962 роках. Аналіз розвалу однієї посудини з цього поселення, що входить до так званого Канівського гнізда пам'яток, дає підстави для глибшого розуміння проблеми культурно-хронологічного співвідношення керамічних комплексів культур шнурової кераміки регіону (Дергай, Макодзеба 2025).

Наступний розділ альманаху — «Античний світ» — присвячено вивченню матеріальної культури античної доби та її впливу на суспільства, що існували на теренах України. Відкриває розділ стаття **І. В. Прудька**, присвячена скарбу монет-дельфінчиків, який було

передано до фондів Археологічного музею Київського університету (Прудько 2025). У статті **І. О. Чечуліної** через аналіз взаємозв'язків технологій виготовлення металевих ваз і керамічного посуду розкривається багатогранність давньогрецького суспільства, у якому різні ремісничі та мистецькі практики взаємодіяли, створюючи витончені й високохудожні вироби, що вражають досконалістю й донині (Чечуліна 2025). Завершує розділ історіографічна стаття **С. О. Сивук**, присвячена комплексному аналізу історіографії вивчення римського металевих посуду виявленого на пам'ятках черняхівської культури України. У роботі розглянуто хронологічні та історичні аспекти надходження римського посуду до варварського середовища, а також питання його функціонального призначення, зокрема в контексті т.з. «питного набору». Автор окреслює сучасний стан дослідження проблеми та визначає перспективні напрями подальших студій (Сивук 2025).

Третій розділ — «Музейні колекції» — зосереджено на проблематиці збереження, атрибуції та репрезентації музейних предметів та колекцій. Відкриває його стаття **Я. В. Володарця-Урбановича**, присвячена прикрасам раннього середньовіччя з колекції Херсонського краєзнавчого музею, які були викрадені під час пограбування установи окупаційними військами у листопаді 2022 року. Метою дослідження є систематизація максимально повного масиву інформації про втрачені артефакти, дані щодо яких могли бути знищені або пошкоджені (Володарець-Урбанович 2025). Друга стаття розділу авторства **Н. В. Кравченко** аналізує досвід експонування пам'яток мисливської культури в музеях Саксонії, приділяючи особливу увагу природоохоронному аспекту як концептуальному підґрунтя сучасних музейних експозицій (Кравченко 2025).

Завершальний розділ збірника присвячено актуальним питанням репрезентації культурної спадщини в науковому та публічному

середовищі. Першою подано статтю **А. І. Радченко** та **С. Б. Радченко**, яка є спробою наукометричного аналізу сучасної археологічної періодики в Україні. Автори розглядають різні підходи до формування наукових видань, порівнюючи українську практику з європейською, де фіксаційний стиль викладу поступається місцем аналітичному й синтетичному, а система метаданих спрямована на залучення найширшого кола читачів (Радченко А., Радченко С. 2025).

Завершує збірник аналітичний огляд результатів та ключові висновки трьох експертних круглих столів, організованих у рамках проекту **AISTER** у 2025 році. У дискусіях розглядалися можливості та ризики використання штучного інтелекту для захисту культурної спадщини в кризових ситуаціях, включаючи документування, управління даними та залучення громадян. Опубліковані рекомендації включають інтеграцію етики штучного інтелекту в навчальні програми, просування відкритих моделей малого масштабу, зміцнення стійкості громад та пріоритет докризової цифровізації (Лакса-Тімінська, Рейнсоне, Заріньш 2025).

Збірник адресовано археологам, історикам, музеєзнавцям, фахівцям у сфері охорони культурної спадщини, а також усім, хто цікавиться еволюцією матеріальної культури та сучасними підходами до її вивчення й збереження.

Література

Буйських, А., Шидловський, П., Івакін, В. 2023. Моніторинг пам'яток археологічної спадщини України під час військової агресії рф. *Київські збірники історії, археології, мистецтва та побуту*, № IV (2023), с. 3–15. <https://doi.org/10.55389/2786-5797.2023.01.01>.

Володарець-Урбанович, Я.В. 2025. Прикраси раннього середньовіччя із зібрання Херсонського обласного краєзнавчого музею : вкрадена спадщина. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Глодзь, Г. (упор.). 2024. *Велика часострічка*. К.: Портал, 88 с. <https://portalbooks.com.ua/product/chasostrichka-velyka/>.

Глодзь, Г. (упор.). 2024. *Мала часострічка*. К.: Портал, 89 с. <https://portalbooks.com.ua/product/mala-chasostrichka/>.

Громенко, С. (упор.) 2024. *Український Мультифронт*. Нова схема історії України (неоліт — початок XX століття). – Харків: Фабула, 480 с. <http://resource.history.org.ua/item/0018554>.

Дергай, А. С., Макодзеба, О. О. 2025. Посудина з поселення середньодніпровської культури Ісковщина з розкопок М. М. Бондаря (1960-1962). *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Дубяга, А. П. 2025. Порівняльний аналіз поховальної обрядовості донецької та середньодонської катакомбних культур. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Євдокимов, Г. Л., Данилко, Н. М., Пустовалов, С. Ж. 2025. Археологічні дослідження Краснознаменської експедиції. Кургани біля с. Миролюбівка. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Кравченко, Н. В. 2025. Мисливство у музейних експозиціях німецької Саксонії : пам'ятки матеріальної культури, твори мистецтва, природоохоронний контекст. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Лакса-Тімінська, І., Рейнсоне, С., Заріньш, У. 2025. Проект AISTER. Синтез ключових висновків круглих столів. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Прудько, І. В. 2025. Сіроглиняна амфора зі скарбом дельфінчиків з Ольвії : нове надходження до фондів Археологічного музею КНУ імені Тараса Шевченка. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Пустовалов, С.Ж., Данилко, Н.М. 2025. Кургани 2-3 біля с. Володимирівка Скадовського району Херсонської області. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Радченко, А. І., Радченко, С. Б. 2025. Археологія на папері: наукові фахові видання в Україні та що з ними (не) відбувається. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Сивук, С. О. 2025. Римський металевий посуд в черняхівській культурі України : історіографія питання. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.

Скиба, А. В. (ред.). 2024. *Імперії і варвари*. Збірник наукових праць до 80-річчя від дня народження О. М. Приходнюка. К.: Інститут археології, 336 с. <https://surli.cc/mkboxsh>.

Трачук, О., Лозко, Г., Шидловський, П., Винниченко, І., Отрошко, Л. 2025. Організаційні заходи щодо реалізації роботи по дослідженню матеріальних і духовних втрат населення Українського Полісся внаслідок російсько-української війни. *Українознавство*, № 3 (95), с. 246–271. <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/339618>.

- Третяк, К. 2025. *Уламки Києва* : монографія. К.: ВПЦ «Київський університет». 287 с.
- Третяк, К. 2025. *Фантоми історичних ансамблів Києва*. Зруйновані, відновлені і призабуті пам'ятки. Варшава: Concordia — Пам'ятки України, Фондація академіка Петра Тронька. 624 с., <https://surli.cc/azuzvd>.
- Цвіркун, О., Сорокун, А., Дудник, Д., Шидловський, П. (2022). Пам'ятки первісності в околицях села Межиріч. *Археологічні дослідження в Україні* – 2021, с. 176–179. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8332095>.
- Цеунов, І., Синиця, Є., Качур, Г. 2025. *Навігатор з історії України. Темні віки*. К.: Портал, 144 с. <https://portalbooks.com.ua/product/navigator-z-istoriyi-ukrayiny-temni-viky/>.
- Чечуліна, І. О. 2025. Взаємовплив металевого та керамічного посуду в давньогрецькій культурі : технології, стилістика та ринкові аспекти. *VITA ANTIQUA*, 16. *Матеріальна спадщина давніх епох : підходи, контексти, інтерпретації*.
- Шидловський, П. С., Гладких, М. І. 2024. Особливості просторової поведінки носіїв межиріцької верхньопалеолітичної традиції. *VITA ANTIQUA*, 15. *Методи моніторингу та дослідження об'єктів археологічної спадщини*, с. 55–66. <https://doi.org/10.37098/VA-2024-15-55-66>.
- Шидловський, П. С., Дяченко, А. В. (ред.). 2024. *Методи моніторингу та дослідження об'єктів археологічної спадщини*. *VITA ANTIQUA* 15. К.: Центр палеоентологічних досліджень. <https://doi.org/10.37098/VA-2024-15>.
- Шидловський, П., Іванова, О. (ред.). 2023. *Культурна спадщина та війна : виклики і рішення*. *VITA ANTIQUA*, 14. К.: Центр палеоентологічних досліджень, <https://doi.org/10.37098/VA-2023-14>.
- Шидловський, П., Цвіркун, О., Чимирис, М. (2023). Проблеми радіовуглецевої хронології Межиріцького поселення мисливців на мамонтів. *Кам'яна доба України* : збірник наукових статей. Вип. 22, с. 86–103. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7771904>.
- Chu, W., Shydlovskiy, P., Maier, A. 2025. A revised radiocarbon chronology for the mammoth bone structures and associated features at Mezhyrich, Ukraine. *Open Res Europe* 2025, 5:198. <https://doi.org/10.12688/openreseurope.20112.1>.
- Dudnyk, D. V. 2025. At the Burin's Edge : production and reutilisation of burins in the Mizyn assemblage. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Ivanysko, S., Kazakevych, G., Shydlovskiy, P. (2024). Cultural Heritage in the Russo-Ukrainian War: a Victim in the Conflict. *Complutum*, 35(1), 191–214. <https://doi.org/10.5209/cmpl.95930>.
- Kuijt, I., Shydlovskiy, P., Donaruma, W. 2024. The Russia-Ukraine War has caused a staggering amount of cultural destruction – both seen and unseen. *The Conversation*, February 2024. <https://doi.org/10.64628/AAIe4gwrnjuf>.
- Shydlovskiy, P., Kuijt, I., Skorokhod, V., Zotsenko, I., Ivakin, V., Donaruma, W., Field, S. 2023. The tools of war: conflict and the destruction of Ukrainian cultural heritage. *Antiquity*. 2023; 97(396):e36. <https://doi.org/10.15184/aqy.2023.159>
- Shydlovskiy, P., Telizhenko, S., Ivakin, V. (2022). Archaeological Heritage as a Target during War. *The European Archaeologist*, 74, 36–43. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7492858>.
- Shydlovskiy, P., Telizhenko, S., Ivakin, V. (2023). Archaeological Monitoring in War-Torn Ukraine. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 14(2), 154–180. <https://doi.org/10.1080/17567505.2023.2209835>.

References

- Buiskykh, A., Shydlovskiy, P., Ivakin, V. 2023. Monitoring of the Ukrainian archaeological heritage objects during the Russia's military aggression. *Kyivski zbirnyky istorii, arkhеolohii, mystetstva ta pobutu*, № IV, p. 3–15. <https://doi.org/10.55389/2786-5797.2023.01.01>.
- Volodarets-Urbanovych, Ya.V. 2025. Early Medieval Jewelry from the Kherson Local History Museum : looted heritage. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Hlodz, H. (upor.). 2024. *Velyka chasostrichka*. К.: Portal, 88 p. <https://portalbooks.com.ua/product/chasostrichka-velyka/>.
- Hlodz, H. (upor.). 2024. *Mala chasostrichka*. К.: Portal, 89 p. <https://portalbooks.com.ua/product/mala-chasostrichka/>.
- Dergai, A. S., Makodzeba, O. O. 2025. Vessel from the Middle Dnieper Culture settlement Iskovshchyna from the excavations of M.M. Bondar (1960–1962). *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Dubiaha, A. P. 2025. Comparative Analysis of the Burial Rites of the Donets and Middle Don Catacomb Cultures. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Yevdokymov, H. L., Danylko, N. M., Pustovalov, S. Zh. 2025. Archaeological research of the Krasnoznamensk expedition. Burial mounds near the village of Myroliubivka. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Kravchenko, N. V. 2025. Hunting in Museum Exhibitions of the German Saxony : artefacts of material culture, works of art, environmental protection context. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Łaksa-Timinska, I., Reinsone, S., Zariņš, U. AISTER. Synthesis of Key Findings – Roundtables. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Prudko, I. V. 2025. Grey Clay Amphora Containing a Hoard of Dolphins from Olbia : a new addition to the collections of the Archaeological Museum at Taras Shevchenko National University of Kyiv. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.

- Pustovalov, S. Zh., Danylo, N. M. 2025. Burial mounds 2-3 near the village of Volodymyrivka, Skadovsk district, Kherson region. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Radchenko, A. I., Radchenko, S. B. 2025. Archaeology on Paper : Scholarly publications in Ukraine and what is (not) happening to them. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Syvuk, S. O. 2025. Roman Metal Tableware in the Chernyakhiv Culture of Ukraine : a historiographical overview. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Skyba, A. V. (ed.). 2024. *Imperii i varvary*. Zbirnyk naukovykh prats do 80-richchia vid dnia narodzhennia O.M. Prykhodniuka. K.: Institute of Archaeology, 336 p. <https://surli.cc/mkboxsh>.
- Trachuk, O., Lozko, H., Shydlovskiy, P., Vynnychenko, I., Otroshko, L. 2025. Organizational Measures for the Implementation of the Work on the Research of the Material and Spiritual Losses of the Population of Ukrainian Polissia as a Result of the Russian-Ukrainian War. *Ukrainian Studies*, №3 (95), c. 246–271. <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/339618>.
- Tretiak, K. 2025. *Ulamky Kyieva : monohrafiia*. K.: VPTs «Kyivskiy universytet». 287 s.
- Tretiak, K. 2025. *Fantomy istorychnykh ansambliv Kyieva*. Zruinovani, vidnovleni i pryzabuti pamiatky. Varshava: Concordia — Pamiatky Ukrainy, Fundatsiia akademika Petra Tronka. 624 s.
- Tsvirkun, O., Sorokun, A., Dudnyk, D., Shydlovskiy, P. (2022). Pamiatky pervisnosti v okolytsiakh sela Mezhyrich. *Archaeological Researches in Ukraine* – 2021, c. 176–179. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8332095>.
- Tseunov, I., Synytsia, Ye., Kachur, H. 2025. *Navihator z istorii Ukrainy. Temni viky*. K.: Portal, 144 p.
- Chechulina, I. O. 2025. The Interaction of Metal and Ceramic Vessels in Ancient Greek Culture : technologies, stylistics and market aspects. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Shydlovskiy, P. S., Gladkikh, M. I. 2024. Peculiarities of spatial behaviour among bearers of the Mezhyrichian Upper Palaeolithic tradition. *VITA ANTIQUA*, 15. *Methods for Monitoring and Research of Archaeological Heritage Objects*, 55-66. <https://doi.org/10.37098/VA-2024-15-55-66>.
- Shydlovskiy, P., Diachenko, A. (eds.). 2024. *Methods for Monitoring and Research of Archaeological Heritage Objects*. *VITA ANTIQUA* 15. Kyiv : Center for Paleoethnological Research, 2024. <https://doi.org/10.37098/VA-2024-15>.
- Shydlovskiy, P., Ivanova, O., (eds.). 2023. *Culture Heritage and the War: challenges and solutions*. *VITA ANTIQUA*, 14. K.: Center for Paleoethnological Research, <https://doi.org/10.37098/VA-2023-14>.
- Shydlovskiy, P., Tsvirkun, O., Chymyrys, M. (2023). Issues of radiocarbon chronology of the Mezhyrich mammoth hunters' settlement. *Kamiana Doba Ukrainy : collection of scientific papers*, vol. 22, 86–103. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7771904>.
- Chu, W., Shydlovskiy, P., Maier, A. 2025. A revised radiocarbon chronology for the mammoth bone structures and associated features at Mezhyrich, Ukraine. *Open Res Europe* 2025, 5:198. <https://doi.org/10.12688/openreseurope.20112.1>.
- Dudnyk, D. V. 2025. At the Burin's Edge : production and reutilisation of burins in the Mizyn assemblage. *VITA ANTIQUA*, 16. *Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*.
- Ivanysko, S., Kazakevych, G., Shydlovskiy, P. (2024). Cultural Heritage in the Russo-Ukrainian War: a Victim in the Conflict. *Complutum*, 35(1), 191-214. <https://doi.org/10.5209/cmpl.95930>.
- Kuijt, I., Shydlovskiy, P., Donaruma, W. 2024. The Russia-Ukraine War has caused a staggering amount of cultural destruction – both seen and unseen. *The Conversation*, February 2024. <https://doi.org/10.64628/AAI.e4gwrnjuf>.
- Shydlovskiy, P., Kuijt, I., Skorokhod, V., Zotsenko, I., Ivakin, V., Donaruma, W., Field, S. 2023. The tools of war: conflict and the destruction of Ukrainian cultural heritage. *Antiquity*. 2023; 97(396):e36. <https://doi.org/10.15184/aqy.2023.159>.
- Shydlovskiy, P., Telizhenko, S., Ivakin, V. (2022). Archaeological Heritage as a Target during War. *The European Archaeologist*, 74, 36–43. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7492858>.
- Shydlovskiy, P., Telizhenko, S., Ivakin, V. (2023). Archaeological Monitoring in War-Torn Ukraine. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 14(2), 154–180. <https://doi.org/10.1080/17567505.2023.2209835>.

Research and Preservation of Tangible Heritage during the War: Activities of the Department of Archaeology and Museology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Pavlo Shydlovskyi

PhD, associate professor, Head of the Department of Archaeology and Museum Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60 Volodymyrska St, Kyiv, 01033, Ukraine. ORCID: 0000-0001-6771-812X, e-mail: prehist@knu.ua

Sofia Syvuk

Master student at the Department of Archaeology and Museum Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60 Volodymyrska St, 01033 – Kyiv, Laboratory assistant in the Department of Early Slavic Archaeology at the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 12, Volodymyr Ivasiuk Av., 04210 – Kyiv, Ukraine. ORCID: 0009-0001-2945-3623, e-mail: sofiasyvuk@gmail.com

The introductory article presents the activities of the Department of Archaeology and Museology at Taras Shevchenko National University of Kyiv during the Russian–Ukrainian war, aimed at studying, documenting, and preserving tangible cultural heritage. In the context of large-scale losses of cultural assets caused by hostilities, occupation, and looting, the Department focuses its efforts on three main areas: archaeological field research, monitoring of heritage destruction, and digital documentation of artifacts and cultural landscapes.

Key words: tangible heritage, material culture, site safeguarding, archaeological monitoring, publication of archaeological data, museum collections.

Dear colleagues and friends,

This is already the third issue of our annual journal to be published under the harsh conditions of war. Despite blackouts, missile attacks, and constant air raid alarms, we are able to present another volume that brings together the results of recent research on the ancient cultures of Ukraine and the world, as well as discussions of current issues in the fields of archaeology, museology, and heritage protection.

The present issue is devoted to the study of material culture — from prehistoric times to the modern era. It focuses on sites, artefacts, and museum collections whose significance has become particularly evident today. Under the conditions of the armed aggression of the Russian Federation and the occupation of part of Ukraine's territory, there has been a large-scale loss of cultural heritage — both as a result of hostilities and through systematic looting of museums, destruction of archaeological sites, and devastation of cultural landscapes caused by the construction of military facilities and fortifications.

For this reason, tangible heritage in all its forms — from movable artefacts and individual monuments to natural and anthropogenic landscapes — has become the focus of numerous civic, academic, and educational initiatives aimed at safeguarding it during the ongoing armed aggression (Ivanysko, Kazakevych, Shydlovskiy 2024). Material objects — movable and immovable assets, monuments, collections, and architectural structures — are regarded as cultural property under the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague Convention, 14 May 1954). According to this convention, the States Parties are obliged to respect such property during armed conflicts.

A special place within the structure of cultural heritage belongs to archaeological heritage, which has a specific legal status under both international and national legislation. Archaeological sites are

direct witnesses of ancient epochs; they reflect the diversity of human culture and constitute a part of the common heritage of humankind. At the same time, archaeological sites are among the most vulnerable during wars and disasters: cultural layers are non-renewable, and the information lost as a result of their destruction disappears irreversibly. The cultural layer of any archaeological site is a unique testimony to the interaction between humans and their natural environment, reflecting the sequence of changes in geological horizons under the influence of human activity. Its destruction leads to the loss of the most crucial element for future reconstructions — context, that is, the spatial relationships and interactions between the natural and artificial components of an archaeological complex.

The publication of materials devoted to the history of material culture in a country at war is both natural and necessary. It not only contributes to the documentation and preservation of published collections but also enhances the social significance of these objects in the present context. Such publications are especially important for archaeological materials from territories currently under occupation or affected by ongoing hostilities. These regions are undergoing profound transformations caused by destruction, looting, militarization of the cultural landscape, and environmental pollution. The presentation of such materials in scientific circulation draws attention to the facts of cultural landscape destruction while simultaneously demonstrating the diversity of heritage now at risk of loss.

Among the numerous civic and academic initiatives aimed at studying and preserving material heritage, a significant role is played by the Department of Archaeology and Museology, Archaeological Museum of Taras Shevchenko National University of Kyiv and the Centre for Paleoethnological Research. Their work encompasses a wide range of activities — from direct field investigations of archaeological sites to participation in legislative initiatives and the representation of

Ukrainian material heritage at the international level.

Field research conducted by the Department of Archaeology and Museum Studies has traditionally served as the foundation for summer field practice programs for students from various higher education institutions. During these field trainings, students have the opportunity to become acquainted with the latest discoveries in Ukrainian archaeology, master fieldwork methodologies, and take part in scientific projects. In recent years, several of the Department's expeditions have evolved into full-fledged field schools, where a new generation of researchers of Ukraine's archaeological heritage is being trained.

One of the most notable examples of this format is the Mezhyrich Expedition, which includes not only systematic excavations of the well-known Upper Palaeolithic mammoth-hunters' settlement but also extensive survey work aimed at identifying prehistoric sites in the surrounding region. Among the most significant results of recent years are the discovery of several Bronze Age sites, a number of Trypillian settlements, and Neolithic campsites — some of which have preserved cultural layers that make them highly promising for future stationary investigations (Tsvirkun et al. 2022; Shydlovskiy, Gladkikh 2024).

Within the framework of the expedition, several research teams have been formed, where young archaeologists — M. Chymyrys, A. Derhai, A. Husak, and K. Sharapova — undergo professional training and conduct their own investigations. At the same time, another group of young researchers — T. Loznytsia, O. Ivanova, L. Yeredenko, and B. Fesenko — is responsible for the three-dimensional documentation of stratigraphy and exposed archaeological layers at the sites under study.

The excavations at the Mezhyrich Palaeolithic site have become a genuine testing ground for the application and verification of a range of natural-scientific and digital research methods. The good

preservation of organic materials allows for the regular use of archaeozoological analysis of faunal remains found in the site's features, as well as radiocarbon dating of samples taken from various layers and structures of the complex (Shydlovskiy, Tsvirkun, Chymyrys 2023; Chu, Shydlovskiy, Mai 2025). An important component of both the scientific research of the site and the student training process is the development and mastery of three-dimensional documentation methods for the cultural layers and archaeological features of the settlement. The use of Total Station surveying to record the precise location of each find, followed by the creation of a database and the conversion of data into a 3D format, is carried out in parallel with photographic documentation and photogrammetry of individual sections of the cultural layers and various site features (Fig. 7).

Fig. 7. Mezhyrich village, Cherkasy Region, 2025. Recording finds within the site's anthropogenic layer using a total station.

Рис. 7. С. Межиріч Черкаської обл., 2025. Фіксація знахідок в культурному шарі стоянки з допомогою тахеометра.

The establishment of a research hub based on the Mezhyrich Expedition, which has brought together specialists dedicated to the study of archaeological heritage, became possible thanks to the support of the international project “Ukrainian History — Global Initiative (UHGI)” (<https://youtu.be/3XAKJthbUzM?si=sq3Cd0N1habQDKhA>).

A significant contribution to the development of the Department's research has been made by Prof.

R. Terpylovskiy, Assoc. Prof. Ye. Synytsia, Assistants Ya. Volodarets-Urbanovych, M. Kublii, and Specialist T. Loznytsia, who conduct field and laboratory investigations of Early Medieval sites. Among the sites where their work has been carried out are the Khodosivka Archaeological Complex and the Sofiivska Borshchahivka settlement (Kyiv region), Pastyrskye hillfort (Cherkasy region), Medzhybizh Castle (Khmelnitskyi region), and the Komariv settlement (Chernivtsi region).

The Komariv Expedition of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine is another field project conducted with the participation of the Department and has the potential to become a full-fledged field school where future archaeologists receive practical training. For the second consecutive year, within the framework of this expedition, students of the Department have had the opportunity to take part in the joint Polish–Ukrainian scientific and educational project “Polish–Ukrainian Summer School Shared Heritage” (Polsko-ukraińska szkoła letnia Wspólne Dziedzictwo). This project is implemented in close cooperation with the Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine and the Laboratory of Eastern European Archaeology at the University of Warsaw. It involves participants from four Ukrainian universities, including Taras Shevchenko National University of Kyiv. The project is supervised by Ye. Synytsia on behalf of the Department (Fig. 8).

The Komariv Expedition of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine, led by Oleh Petruskas, is investigating a cluster of Late Roman–period sites, among which the Komariv settlement, Buzovytsia 1, and the Komariv 1 cemetery should be noted. The Komariv settlement is interpreted as a production outpost within barbarian Europe, Buzovytsia 1 represents the remains of an administrative centre, and Komariv 1 is a Cherniakhiv-culture cemetery contemporaneous with the settlements. The exceptional character of these archaeological sites has sparked heightened interest in the complex among both professionals and students.

Fig. 8. Komariv, 2024. Students and teachers of the department during the investigation of the settlement as part of the field school.

Рис. 8. Комарів, 2024. Студенти та викладачі кафедри під час дослідження поселення в рамках польової школи.

The program of the Summer School for 2024–2025 included three successive stages. The first stage was theoretical and consisted of a series of lectures delivered by Ukrainian and Polish researchers. The second stage was practical, involving archaeological fieldwork at the Komariv and Komariv 1 sites, post-excavation processing of materials, excursions to historical and cultural landmarks of Northern Bessarabia, and several specialized lectures. The third stage focused on summarizing the results of the previous stages and preparing and delivering presentations by the participants, highlighting the outcomes of the school's work. Overall, participation in the Summer School significantly contributed to the professional development of our students, expanded their academic horizons, and provided valuable practical experience. We sincerely hope that this partnership will continue successfully in the coming years (<https://surli.cc/uxxhtt>).

At the Medzhybizh Complex, within the framework of the *Terra Amadociae* research project, not only archaeological field practices but also educational seminars for young researchers are conducted under the title “*Medzhybizh Archaeological: At the Crossroads of Ages and Centuries*.” These seminars are aimed at developing professional competencies in the fields of archaeology and cultural heritage.

With the beginning of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, an important component of the activities of the Department of Archaeology and Museology and the Centre for Paleoethnological Research has become the implementation of monitoring studies aimed at assessing the scale of losses of cultural heritage objects caused by the war. On the initiative of the Department’s staff, the Archaeological Landscapes Monitoring Group was established, joined by representatives of various academic and public organizations (Buislykh, Shydlovskiy, Ivakin 2023).

The primary focus of the Group has been the identification and documentation of cases of archaeological sites destruction, since official heritage protection bodies and most public initiatives have primarily concentrated on recording the losses of visible cultural heritage objects — such as architectural monuments, religious buildings, and museum collections. In contrast, documenting damage to archaeological areas, particularly cultural layers with no surface manifestations, required the coordinated efforts of professional archaeologists capable of providing expert assessments of the degree of destruction affecting such “non-visible” sites.

From the first months of the Group’s work, it became evident that the direct application of international monitoring methodologies developed in Iraq and Afghanistan was largely ineffective under the specific conditions of the Russian–Ukrainian war. While in the semi-desert regions of the Middle East the destruction of sites can be easily detected using aerial and satellite imagery, in

Ukraine’s forested and forest-steppe landscapes, with their rapid seasonal vegetation growth, these methods prove insufficient — and access to relevant data is extremely limited. Therefore, the key research tool became on-site field documentation, conducted directly at the locations of damage. Staff members and students of the Department actively participated in recording the destruction of heritage sites in the Kyiv area and in the liberated territories of the Kyiv and Chernihiv regions, made possible by their accessibility and relative distance from the front line (Shydlovskiy, Telizhenko, Ivakin 2022; 2023).

The monitoring activities of the Department have acquired an international dimension through collaboration with foreign academic institutions and researchers. In particular, initiatives for documenting damage and disseminating research results were carried out within the framework of the project “*Archaeological Landscapes Monitoring – Presentation of Activities and Results*”, supported by the Goethe-Institut. The outcomes of this work were published in the specialized volume “*Cultural Heritage and War: Challenges and Solutions*” (Shydlovskiy, Ivanova 2023).

An important component of this activity has been cooperation with the University of Notre Dame (USA), particularly with Professors Ian Kuijt and William Donaruma, who conducted detailed photo and video documentation of damaged archaeological landscapes and individual heritage sites (Fig. 9).

The research, which were held in association with Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine, primarily focused on visible archaeological sites — hillforts, ramparts, and burial mounds. Destruction was documented at a number of Old Rus’ sites, including Tumasch (Novi Bezhadychi), Bilhorod Kyivskiy (Bilohorodka village), Makariv hillfort (Makariv town), Vyshhorod, Oster hillfort, and the Old Rus’ burial mound cemetery Boldyni Hory

Fig. 9. Viazivka village, Zhytomyr Region, 2025. Video documentation of damage to the late 19th-century wooden Church of the Nativity (Pokrovska).

Рис. 9. С. В'язівка Житомирської обл., 2025. Відеофіксація пошкоджень дерев'яної Церкви Різдва Пресвятої Богородиці (Покровської) кін. XIX ст.

Fig. 10. Lukashivka village, Chernihiv Region, 2025. Recording damage in the early 20th-century Ascension Church.

Рис. 10. С. Лукашівка Чернігівської обл., 2025. Фіксація пошкоджень в Вознесенській церкві поч. XX ст.

(Chernihiv), as well as on the ramparts of the Khodosivka Scythian hillfort. In parallel, the team recorded damage to architectural monuments in the Zhytomyr and Chernihiv regions — in particular, the nineteenth-century wooden church in Viazivka (Korosten district), the remains of the foundations of St. George's Church (11th cent.) in Oster, the brick church of the early twentieth century in Lukashivka (Ivanivka community), and several cultural centers in the villages of Ivanivka, Lukashivka, and Yahidne (Chernihiv region) (Shydlovskiy, Kuijt, Skorokhod et al. 2023; Kuijt, Shydlovskiy, Donaruma 2024) (Fig. 10).

Field research was accompanied by the recording of oral testimonies from local residents regarding the occupation and destruction of religious buildings. These materials were later used in short films created for an international audience on the *Witness in the Film* channel, produced by Professors

Ian Kuijt and William Donaruma. These University of Notre Dame researchers have repeatedly visited Taras Shevchenko National University of Kyiv, giving lectures on the preservation of cultural heritage and resilience in wartime. As they note, their mission is to “make visible, to show the world the destruction caused by this terrible war” (<https://knu.ua/en/news/12952>).

On 9 April 2025, the Faculty of History at KNU hosted a scholarly discussion entitled “*Ukrainian Culture and Heritage at Risk: International and Ukrainian Perspectives*”, organized by the Department of Archaeology and Museology in cooperation with the Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine (S. Telizhenko, I. Zotsenko), NaUKMA (O. Ivanova), and professors from the University of Notre Dame (<https://knu.ua/en/news/13578>). The event presented the results of monitoring work

and discussed international approaches to protecting cultural heritage during wartime (<https://surli.cc/lorxue>, <https://surli.cc/tibwyr>). For his active engagement and significant contribution to raising awareness of the situation in Ukraine internationally, Professor Ian Kuijt was awarded the title of Honorary Doctor of Taras Shevchenko National University of Kyiv by the University's Academic Council on 6 October 2025.

Since its establishment, the Archaeological Landscapes Monitoring Group has scaled up its activities, expanded its geographic reach, and created regional centres for documenting heritage damage. Staff and students of the Department actively participate in rescue and conservation work at nationally significant sites, including the Oster hillfort and Bilhorod Kyivskyi. The monitoring missions have also provided the foundation for the project of the Ministry of Education and Science of Ukraine: “*Material and Spiritual Losses of the Population of Ukrainian Polissia Resulting from the Russian–Ukrainian War and Their Mitigation*”, launched in 2025 (executed by Taras Shevchenko National University of Kyiv). The project aims to identify, characterize, and assess the material and spiritual losses of communities in the Polissia regions of Zhytomyr, Kyiv, and Chernihiv oblasts caused by the war, as well as to develop measures aimed at their mitigation (Trachuk et al. 2025).

The materials obtained during field research and monitoring missions have significantly enriched the collections of different museum funds, the Archaeological Museum of Taras Shevchenko National University of Kyiv in particular, which has now become one of the centres for implementing innovative methods for studying archaeological collections. One of the key areas of the museum's work is bioarchaeological research of anthropological collections from the Bronze Age to the Early Iron Age, carried out using methods of physical anthropology, osteodontology, and paleogenetics (K. Sharapova). Ancient DNA analyses are conducted in collaboration with the Lazzaro Spallanzani Laboratory, Department of Biology and

Biotechnology, University of Pavia (Italy). Within the framework of the “*Ukrainian History Global Initiative (UHGI)*” project, samples from prehistoric sites were selected for radiocarbon and paleogenetic analyses in European laboratories.

The Department of Archaeology and Museum Studies, together with the Archaeological Museum of KNU, is actively developing digital approaches to the preservation and documentation of archaeological heritage, which have become particularly important under conditions of full-scale war. The digitalization of cultural heritage objects ensures the long-term preservation of scientific information in electronic form and makes it accessible to the international community (Fig. 11).

Since 2022, the Department has been testing various methods for digitizing the Archaeological Museum's collections. Department staff have participated in the international initiative “*3D History for Ukraine*”, aimed at preserving archaeological heritage through 3D scanning (P. Shydlovskyi, I. Chechulina). The project was implemented as online presentations involving an international audience and included fundraising to purchase Ukraine's first high-precision 3D laser scanner, fully optimized for archaeological research (<https://surli.cc/hehonl>, <https://surli.cc/gverzo>).

In 2023–2024, in partnership with the Archaic and CyArk public organizations at Jagiellonian University (Kraków), training courses were held for students, postgraduate students, and staff of the Department, focusing on 3D modelling, preparing results for publication, and data management. These activities were part of the “*Ukrainian Heritage Digitization and Dissemination Initiative*” (UH-DDI), which is itself a component of the broader Preserving Ukrainian Legacy Initiative, implemented under the support program of the U.S. Embassy Fund “*Ukraine Cultural Heritage Response*” (<https://surli.cc/csnfbj>).

Within the programs of the German Archaeological Institute (DAI, <https://surli.cc/pszokp>) and

Fig. 11. Photogrammetry of archaeological artefacts.

Рис. 11. Фотограмметрія археологічних артефактів.

UHDDI, a portion of the Archaeological Museum of KNU collections was digitized, particularly prehistoric artefacts (Palaeolithic–Bronze Age), which have been made publicly accessible (<https://surli.cc/piwipy>).

In addition to archaeological artefacts, 3D scanning and modelling have been applied to cultural heritage objects, including the remains of the fourth dwelling of the Mezhyrich site and the cultural layers of Stone Age sites (<https://skfb.ly/pyAQX>, <https://skfb.ly/pBLZv>) (Fig. 12).

In 2025, the project Erasmus+: Cooperation Partnerships in Higher Education (ID KA220-HED-FDAA99B4) “AI-enabled Citizen Participation in University-driven Ukrainian Cultural Heritage Safeguarding (AISTER)” was launched. Taras

Shevchenko National University of Kyiv is one of the consortium members, which also includes the University of Luxembourg, the University of Latvia, and the international organisations Web2Learn and Stichting EUROPEANA (<https://surli.cc/cglujv>).

In addition to the core team from the Faculty of History, the project involves representatives of the Faculty of Radiophysics (A. Konovalov) and the Faculty of Journalism (Yu. Shafarenko). The team from the Department and the Museum includes P. Shydlovskyi, S. Ivanysko, Ye. Synytsia, K. Tretiak, L. Samoilenko, and T. Loznytsia. Project aim — to strengthen the capacities of European Higher Education Institutions in Artificial Intelligence (AI) and citizen participation for safeguarding cultural heritage in emergency contexts. Specific objectives of AISTER include: fostering interdisciplinary synergies among computer science, cultural heritage studies, and the social sciences, thereby

Fig. 12. Mezhyrich village, Cherkasy Region, 2025. 3D scanning of the fourth mammoth-bone dwelling at the Upper Palaeolithic site.

Рис. 12. С. Межиріч Черкаської обл., 2025. ЗД сканування четвертого житла з кісток мамонта на верхньопалеолітичний стоянці.

stimulating innovation in teaching and learning within university settings; enhancing cooperation between academia and policymakers in the EU and Ukraine on applying AI and citizen participation to cultural heritage safeguarding during emergencies (<https://www.facebook.com/share/p/1BbwztRM5k/>).

AISTER focuses on expanding current perspectives on the use of AI technologies in crises, ensuring the preservation and future accessibility of cultural assets, and increasing the resilience of the Ukrainian cultural sector during the ongoing war. Its practical goals include developing AI-based algorithms for the synthesis, typology creation, and mapping of data on cultural heritage sites dam-

aged by the war, as well as strengthening public engagement in their safeguarding (<https://knu.ua/news/13811>). Anchored in the core EU values enshrined in Article 2 of the Lisbon Treaty (2016) and the EU Charter of Fundamental Rights (2012), AISTER places special emphasis on integrating the principles of human dignity, human rights, and democracy into training activities for students and staff of HEIs, as well as in workshops aimed at Ukrainian higher education policymakers.

During training courses and field practices, students of the Department acquire modern methods for documenting and researching cultural heritage objects, including laser total station surveying, 3D documentation of archaeological materials, scanning and modelling of museum objects. In March 2025, the Faculty of History and the Department of Archaeology and Museum Studies organized a specialized course on cultural heritage protection for military specialists.

The Centre for Paleoethnological Research has joined the international project “*Ukrainian History — Global Initiative (UHGI)*”, led by Professor Timothy Snyder, within the research capsule “*Prehistory: Humans in the Changing Pleistocene Environment*”. The program aims to develop a scientifically grounded and accessible understanding of the deep history of the territory of modern Ukraine and its peoples. Participants include postgraduate students and early-career researchers in prehistoric archaeology (A. Dergai, D. Dudnyk, A. Diachenko, D. Zhelaha, O. Ivanova, M. Chymyrys, K. Sharapova).

Within the framework of the project, field research of Stone Age sites, laboratory processing of materials, and analyses are conducted, including radiocarbon and paleogenetic testing of organic materials in the laboratories of Bern, Zurich, and Kiel. During the international UHGI conference “*Early Life on Earth and Early Humans in the Lands of Ukraine*” (Kyiv, 9–11 September 2025), P. Shydlovskiy presented Centre’s activity in the field of prehistoric archaeology in Ukraine

(<https://www.facebook.com/share/p/15cqGEixyj/>,
<https://www.facebook.com/share/p/19pVHLY6Ao/>).

A key aspect of the Department's contemporary activities is participation in the registration of tangible heritage objects in Ukraine under the ongoing challenges of wartime conditions. Special attention has been given to the identification and official recording of cultural heritage objects. Department staff K.O. Tretiak and P.S. Shydlovskiy regularly participate in the Expert Commission on Cultural Heritage Inventory under the Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine. The Department contributed to the creation of a standardized tool — a survey template for documenting the condition of archaeological sites and assessing the degree of their damage. This task is implemented within the framework of the UNESCO program “*Safeguarding Cultural Heritage in Ukraine: Enhancing Monitoring, Emergency Response, and Preparedness for Damaged Cultural and Natural Heritage Sites*.” An important component of the Department's expert activities is also engagement in parliamentary discussions on legislative initiatives in the field of cultural heritage protection. In particular, staff participated in the review of Draft Law No. 12309 in the Committee on Humanitarian and Information Policy of the Verkhovna Rada of Ukraine. This law, “*On Amendments to Certain Laws of Ukraine in Connection with the Ratification of the Council of Europe Convention on Offenses Relating to Cultural Property*” (registration No. 12309, 12 December 2024), aims to implement the provisions of the Nicosia Convention into Ukrainian legislation.

An important area of the Department's work is research and publication activities aimed at studying, understanding, and popularizing lost architectural heritage. Notably, two fundamental monographs by K. Tretiak were published: “*Phantoms of Historical Ensembles of Kyiv*” (2025) and “*Fragments of Kyiv*” (2025). Both works make a signifi-

cant contribution to the study of urban space transformations and the preservation of the historical and architectural image of the capital of Ukraine.

The tangible heritage constitutes an integral source for understanding the human past — the development of technologies, social structures, worldviews, and the interaction between humans and their natural environment. It forms the foundation of historical memory, serves as an object of scholarly inquiry, and requires preservation, interpretation, and re-interpretation in accordance with contemporary methodological approaches. Long-term research on the material culture of past societies in Ukraine has made it possible to synthesise and publish the results in a series of collective monographs and textbooks. Thus, the department's faculty members (Ye. Synytsia, Ya. Volodarets-Urbanovych, M. Kubliij) contributed to the publication of the scholarly volume *Empires and Barbarians* (Skyba 2024). Ye. Synytsia co-authored the monumental collective monograph *The Ukrainian Multifrontier*, which proposes a new perspective on Ukrainian history (Hromenko 2024), two history study guides for school students, *The Small Timeline* and *The Great Timeline* (Hlodz 2024), as well as the educational edition *Navigator to the History of Ukraine, issued within the publishing and educational project “Portal”* (Tseunov, Synytsia, Kachur 2025).

While previous issues of the VITA ANTIQUA almanakh focused on monitoring the loss of cultural heritage in wartime conditions (Shydlovskiy, Ivanova 2023) and methods for researching and documenting cultural heritage objects (Shydlovskiy, Diachenko 2024), the current collection concentrates on individual artefacts, sites, and collections that are of significant scholarly interest but have not yet received adequate coverage in the academic literature. The volume “*Tangible Heritage of Ancient Times : approaches, contexts, interpretations*” brings together research results spanning a broad chronological range and representing diverse approaches to the study of material sources. The articles reflect both field discoveries and analytical

observations, as well as theoretical syntheses aimed at understanding the patterns of material culture development.

Particular attention is given to the critical reassessment of twentieth-century research, including methods for reconstructing ancient technologies, social practices, and rituals. The contributions demonstrate the variety of scholarly approaches to interpreting archaeological assemblages, considering their spatial, cultural, and symbolic contexts. The thematic scope encompasses a wide array of topics — from technological traditions of Upper Palaeolithic communities and Bronze Age funerary practices to aspects of classical antiquity and medieval material culture, museum collections, and the current state of archaeological research. This structure allows for a multidimensional representation of contemporary studies of ancient heritage in Ukraine.

The core section of the volume opens with articles analysing archaeological materials from prehistoric sites investigated in the 1950s–1980s. The first contribution is by **D. Dudnyk**, prepared within the framework of the German Archaeological Institute (DAI) scholarship program as part of the “*Documenting, Recording and Saving Ukrainian Archaeological Heritage*” project. The article examines the typological, technological, and functional characteristics of a specific category of lithic tools from the Mizyn site — burins (Dudnyk 2025).

An important block of the volume is devoted to publications of archaeological materials from frontline and temporarily occupied territories. Three subsequent articles focus on burial sites of the steppe region of Ukraine. In particular, the article by **H. Yevdokymov**, **N. Danylko**, and **S. Pustovalov** presents materials from burial mound excavations near Myroliubivka village, Kherson region, conducted by H. Yevdokymov in the 1960s (Yevdokymov, Danylko, Pustovalov 2025). Yevdokymov (1947–2001), a graduate of the Archaeology Department of Archaeology, Taras Shevchenko State University of Kyiv, was a promi-

nent researcher of Chalcolithic, Bronze Age, and Early Iron Age cultures, author of the concept of the early Catacomb type of monuments in Lower Dnipro, and a proponent of a three-part periodization of Catacomb burials in the Northern Black Sea region. The next article by **S. Pustovalov** and **N. Danylko** publishes materials from two burial mounds in the currently occupied Skadovsk district. The detailed analysis of 25 burials provides insights into aspects of Bronze Age material culture in the Syvash region and constitutes an important source for studying cultural heritage and landscapes significantly transformed by war and occupation (Pustovalov, Danylko 2025).

A. Dubiaha's article presents a comparative analysis of the funerary rituals of the Donetsk and Middle Don Catacomb cultures, further developing and refining the conceptual framework proposed by S.N. Bratchenko, a classic scholar of Catacomb antiquities (Dubiaha 2025). The section on prehistoric archaeology concludes with a publication by **A. Dergai** and **O. Makodzeba**, presenting materials from the Middle Dnipro Iskovshchyna settlement excavated by M. Bondar in 1960–1962. The analysis of the collapse of a single vessel from this site, part of the so-called Kaniv cluster of Corded Ware culture settlements, allows a deeper understanding of the cultural-chronological relationships of ceramic complexes in the region (Dergai, Makodzeba 2025).

The next chapter, “*Classical Antiquity*”, is devoted to the study of the Greco-Roman culture and its influence on ancient societies in the territory of modern Ukraine. It opens with **I. Prudko's** article on the treasure of dolphin coins now obtained by the Archaeological Museum of Kyiv University (Prudko 2025). In **I. Chechulina's** article, the analysis of interrelations between metal vase and ceramic production technologies reveals the complexity of ancient Greek society, where different artisanal and artistic practices interacted to create highly refined and aesthetically sophisticated objects still admired today (Chechulina 2025). The section concludes with an

article by **S. Syvuk** devoted to a comprehensive analysis of the historiography of studies on Roman metal vessels discovered at sites of the Chernyakhiv culture in Ukraine. The paper examines the chronological and historical aspects of the arrival of Roman vessels into the barbarian milieu, as well as issues related to their functional purpose, particularly in the context of the so-called ‘drinking set.’ The author outlines the current state of research on the topic and identifies promising directions for further study (Syvuk 2025).

The third chapter, “*Museum Collections*”, focuses on the preservation, attribution, and representation of artifacts. It opens with an article by **Ya. Volodarets-Urbanovych** on Early Medieval ornaments from the Kherson Regional Museum, looted by occupying forces in November 2022. The study aims to systematically document the full range of information on lost artifacts, whose data may have been destroyed or damaged (Volodarets-Urbanovych 2025). **N. Kravchenko’s** article examines the exhibition of hunting culture artifacts in Saxon museums, emphasizing environmental considerations as a conceptual foundation for modern museum displays (Kravchenko 2025).

The final section addresses contemporary issues in the representation of cultural heritage in both scholarly and public spheres. **A. Radchenko** and **S. Radchenko** present a scientometric analysis of current archaeological periodicals in Ukraine, comparing domestic practices with European standards, where descriptive reporting gives way to analytical and synthetic presentation, and metadata systems aim to reach the broadest possible audience (Radchenko A., Radchenko C. 2025).

The volume concludes with an analytical review of key findings from three expert roundtables organised under **AISTER** project in 2025. Discussions explored the opportunities and risks of using artificial intelligence for safeguarding cultural heritage in crisis contexts, including

documentation, data management, and citizen engagement. Published recommendations include integrating AI ethics into curricula, promoting small-scale open models, strengthening community resilience, and prioritising pre-crisis digitization (Łaksa-Timinska, Reinsone, Zariņš 2025).

The volume is intended for archaeologists, historians, museum specialists, cultural heritage professionals, and all readers interested in the evolution of material culture and contemporary approaches to its study and preservation.